

Vammaisten henkilöiden oikeuksien neuvottelukunta VANE

Asiantuntijalausunto

Työelämä- ja tasa-arvovaliokunta.

Asia: Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi yhdenvertaisuuslain muuttamisesta ja siihen liittyviksi laeiksi (HE 148/2022)

Vammaisten henkilöiden oikeuksien neuvottelukunta VANE on YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksien yleissopimuksen (SopS 27/2016; vammaisyleissopimus) kansallinen koordinaatiomekanismi. Sen tehtävänä on edistää yleissopimuksen kansallista täytäntöönpanoa ja vammaisten henkilöiden oikeuksien huomioon ottamista kaikkien hallinnonalojen toiminnassa. Tässä asiantuntijalausunnossa asiaan otetaan kantaa vammaisyleissopimuksen velvoitteiden näkökulmasta.

Yleistä

Esitys tukee monipuolisesti YK:n vammaisopimuksen täytäntöönpanoa, erityisesti sopimuksen yleisiä velvoitteita ja yhdenvertaisuuden perusperiaatetta. YK:n vammaisyleissopimus edellyttää sopimusvaltioita kieltämään kaiken syrjinnän vammaisuuden perusteella ja ryhtymään asianmukaisiin toimiin syrjivien käytäntöjen muuttamiseksi (4 ja 5 artiklat). Esityksellä tuetaan myös läpileikkaavista artikloista mm. tietoisuuden lisäämistä (8 artikla) ja lapsia koskevaa artiklaa (7 artikla). Esityksellä on niin ikään merkitystä vammaisten ihmisten oikeussuojan saavutettavuuden kannalta (13 artikla). Yhdenvertainen koulutus ja työelämään osallistuminen (24 ja 27 artiklat) ovat vammaisten ihmisten kannalta aivan ensiarvoisen tärkeitä.

VANE pitää tehtyjä uudistusehdotuksia pääsääntöisesti kannatettavina ja YK:n vammaisyleissopimuksen huomioon ottavina. Erityisen ilahtunut VANE on kohtuullisten mukautusten täsmentämisestä ja yhdenvertaisuusvaltuutetun valtuuksien ulottamisesta työelämään, sekä häirinnän määritelmän täsmentämisestä.

VANE pitää kannatettavana ja YK:n vammaisyleissopimuksen mukaisena ehdotusta laajentaa yhdenvertaisuuslain mukainen edistämisen ja suunnitteluvuorokausi varhaiskasvatukseen, sekä yhdenvertaisuusvaltuutetun mahdollisuutta viedä asia yhdenvertaisuus- ja tasa-arvolautakuntaan ilman nimettyä uhria. Nykyisen lain soveltamisessa on ilmennyt tilanteita, joissa syrjintä on ilmeistä, mutta yksittäistä uhria on vaikeaa osoittaa.

VANEssa pidetään niin ikään kannatettavana muutoksia yhdenvertaisuus- ja tasa-arvolautakunnan

kokoonpanoon ja menettelyihin. Muutoksilla voi olla positiivisia vaikutuksia asioiden käsittelyaikoihin ja mahdollisesti oikeussuojan saavutettavuuteen.

Esityksen kehityskohteita

Esityksessä ehdotetaan, että yhdenvertaisuus- ja tasa-arvolautakunta voisi antaa suosituksia hyvityksen maksamisesta syrjinnän tai vastatoimien kohteeksi joutuneelle. Kyse ei olisi sitovasta päätöksestä, eikä suosituksen tehosteeksi voitaisi asettaa uhkasakkoa. Mikäli suositusta ei noudatettaisi, olisi syrjinnän tai vastatoimien kohteeksi joutuneen vaadittava hyvitystä käräjäoikeudessa.

VANE ei pidä suositusta riittävänä. On hyvin todennäköistä, että suosituksia ei noudatettaisi ja hyvitys olisi kuitenkin haettava käräjäoikeudelta. Jos näin käy, ei nykytilanne tosiasiasa muutu syrjinnän kohteeksi joutuneen kannalta.

Lisäksi VANE olisi toivonut, että nykyisen lain kohtuullisia mukautuksia koskevan 15§:n 3 momentti olisi ennallaan säilyttämisen sijaan laajennettu yleiseksi työnantajan velvollisuudeksi antaa kirjallinen selvitys valinnan perusteista suhteessa syrjintäperusteisiin. Selvitysvelvollisuuden tulisi olla yleinen (kuten tasa-arvolaissa), eikä vain nykyinen kohtuullisia mukautuksia koskeva. Nykyisellään se on jäänyt merkitykseltään hyvin vähäiseksi.

VANE saa myös palautetta siitä, että taloyhtiöissä ilmenee ongelmia kohtuullisten mukautusten toteutuksessa, jopa silloin, kun mukautusten kustannuksista vastaa esim. kunta vammaispalveluna. VANE olisikin toivonut, että esityksessä olisi täsmennetty taloyhtiöiden asemaa mukautusten toteutuksessa ja viitattu yhdenvertaisuus- ja tasa-arvolautakunnan tekemiin päätöksiin taloyhtiöihin liittyen.

Jatkokehitystarpeita

Kuten esityksessä todetaan, syrjintää koskeviin kysymyksiin jää selvitettävää. Syrjintä on aina ihmisoikeusloukkaus ja syrjinnän estämiseksi on tehtävä jatkuvaa kehitystyötä. VANE pitääkin tärkeänä kehitystyön jatkamista.

Yhdenvertaisuusvaltuutetun valtuuksien laajenemisesta huolimatta VANE näkee vammaisten rekrytoinnin ja työelämässä tapahtuvan syrjinnän vastaisen oikeussuojan jäävän edelleen heikoksi. VANEn saaman palautteen mukaan vammaiset henkilöt kokevat syrjintää erityisesti työnhaussa ja kohtuullisten mukautusten järjestämisessä, mutta myös urakehityksessään.

Vammaisten henkilöiden työsyryjintätapaukset rekrytoinnissa ja työelämässä eivät usein päädy

työsuojeluviranomaisille, sillä vammaisten ihmisten on vaikeaa todentaa kokemaansa syrjintää. Vammaisfoorumin ja Ihmisoikeuskeskuksen kyselyssä (2018) työelämään liittyvät mukautukset koskivat 459 vastaajaa. Heistä n. 48 % (210) oli kokenut tulleen syrjityksi työelämään liittyvissä mukautuksissa. Kuitenkin kyselyn teon aikaan vammaisuuden perusteella oli vuonna 2017 vain seitsemän tapausta työsuojeluviranomaisen käsittelyssä ja kolme tapausta vuonna 2018. Työelämään pääsyssä tai työnhaussa oli kokenut syrjintää peräti 56,7 % työelämää koskeviin kysymyksiin vastanneista.

VANE katsoo, että myös yhdenvertaisuus- ja tasa-arvolautakunnalla tulisi olla mahdollisuus arvioida työelämän syrjintätapauksia ja kannattaa asian jatkoselvittämistä.

Esitystä valmisteltaessa ehdotettiin, että esteettömyyden ja saavutettavuuden laiminlyönti tulisi määritellä syrjinnäksi yhdenvertaisuuslaissa. Lisäksi ehdotettiin, että kaikille sopivasta suunnittelusta tulisi säätää yhdenvertaisuuslaissa. Ehdotukset ovat YK:n vammaissopimuksen mukaisia ja VANE pitää niiden jatkokehitystä erittäin tarpeellisena.

Lakialoite 42/2020 vp

YK:n vammaisyleissopimuksen vammaisuuden määritelmä on hyvin laaja, eikä se perustu diagnooseille, vaan vammaisten ihmisten yksilöllisille tarpeille suhteessa ympäristöön. Tämän vuoksi myöskään kohtuullisista mukautuksista ei voida laatia luetteloita tai rajata niitä tiettyihin vammaryhmiin. VANE näkeekin lakialoitteessa esiin tuodun kognitiivisten toimintarajoitteiden ongelman ensi sijassa lain soveltamiskysymyksenä, ei perusteena pykälän uudelleen muotoilulle.

Vammaisten henkilöiden oikeuksien neuvottelukunta

neuvotteleva virkamies/pääsihteeri Merja Heikkonen